

ANITA NYBERG

Hemnära marknadstjänster – kvinnornas befriare?

Leder skattelättnader för hemnära marknadstjänster till ökad jämställdhet? Anita Nyberg diskuterar ämnet i ljuset av empiri från Tyskland, USA, Frankrike och Sverige.

För mer än 100 år sedan menade Engels att kvinnorna var på väg att "befrias från hushållsarbetet":

Kvinnans befrielse, hennes jämställdhet med mannen är och förblir en omöjlighet, så länge kvinnan förblir utestängd från det samhällsproduktiva arbetet och uteslutande får syssla med det privata arbetet i hemmet. Kvinnans befrielse kommer först att bli möjlig då hon i stor samhällsproduktions skala kan delta i produktionen och det husliga arbetet blott i obetydlig utsträckning tar hennes tid i anspråk. Och detta har först blivit möjligt genom den moderna storindustrin, som inte bara tillåter kvinnligt arbete i stor skala utan förmligen ropar efter det och som också mer och mer strävar att förvandla det privata husliga arbetet till en samhällsproduktions industri. (1884, nytryck 1978, s. 206).

Idag är det inte varuproduktionen och storindustrin som skall "befria kvinnan" från hushållsarbete. Det är produktionen av tjänster på en marknad, som innebär att "det husliga arbetet blott i obetydlig utsträckning tar hennes tid i anspråk" som skall befrämja "hennes jämställdhet med mannen" och göra det möjligt för "henne" att göra karriär.

Den så kallade pigdebatten startade efter ett inlägg av nationalekonomen Ann-Marie Pålsson i Almedalen 1993.¹ Ann-Marie Pålsson själv använder begreppet "domestika tjänster". På danska talar man om "hjemmeser-

vice", på tyska om "Dienstmädchenprivileg" eller "haushaltsnahen Dienstleistungen", på franska om "les Services de Proximité" eller "emplois familiaux" och på engelska om "domestic outsourcing". Diskussionen om hushållstjänster är med andra ord inte endast aktuell i Sverige.

I några länder har man infört skatteavdrag och/eller bidrag för hushållstjänster. Det gäller i Tyskland, Frankrike, Belgien, Nederländerna, Danmark, Norge och Finland. I drygt tiotalet länder har projekt rörande hushållstjänster bedrivits med pengar från EU, bl.a. projektet Humlan i Kungälv. I Sverige har frågan utretts två gånger dels av *Tjänsteutredningen* 1994, dels av *Tjänstebeskattningsutredningen* 1997.² Flera förslag om skattelättnader på hushållstjänster har lagts fram.

De skäl som brukar anföras för dessa olika åtgärder och förslag är att med hjälp av skattelättnader sänka priserna och skapa en marknad för hushållstjänster. Sysselsättningen ökar till följd av detta och svart arbete omvandlas till arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Kvinnor köper hushållstjänster, ägnar mindre tid till hushållsarbete, mer till avlönat arbete och kan göra karriär. Detta resonemang bygger på ett antagande om att det finns ett samband mellan en marknad för hushållstjänster och kvinnors sysselsättning samt att skattenivån är avgörande för hushållens val mellan egen produktion och köp på marknaden. Enligt ekonomisk teori har lönestrukturen

Tabell 1 Total avlönad tid inom olika näringsgrenar, 16-64 år, 1991, samt total oavlönad tid till olika arbetsuppgifter i hushållen, 20-64 år, 1990/91. Miljoner timmar per vecka.

Avlönat arbete		Oavlönat arbete	
Offentlig förvaltning och andra tjänster	48,1	Matlagning och disk	33,1
Gruv- och tillverkningsindustri	29,5	Omsorg om barn	18,0
Handel, restaurang och hotell	19,9	Underhållsarbete	17,0
Bank, försäkringsverksamhet m.m.	13,0	Städning	16,1
Samfärdsel, post och tele	10,3	Inköp av varor och tjänster	14,7
Byggnadsindustri	10,5	Tvätt och strykning	7,3
Jordbruk, skogsbruk	6,2	Omsorg om andra	5,3
		Eldning, vedhuggning	1,6
		Vård, tillverkning av kläder	1,5
		Övrigt	18,6
Summa	137,6	Summa	133,2
därav kvinnor	56,6	därav kvinnor	82,0
män	81,1	män	51,2

Källa: Nyberg 1996a (beräknat från AKU och SCB:s Tidsanvändningsundersökning).

och produktivitetsskillnader mellan marknad och hushåll också betydelse.

Det övergripande syftet med artikeln är att diskutera och analysera möjligheterna att, med hjälp av selektiva skattelättnader och bidrag, omvandla oavlönat hushållsarbete och svart arbete till avlönat arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Dessutom problematiseras huruvida tillgång till hushållstjänster på marknaden ökar jämställdheten. Samband mellan skattekil, produktivitet och skattelättnader mellan skatt och hemnära tjänster i länder med olika skattenivåer och mellan kvinnors sysselsättning, löneskillnader och en marknad för hemnära tjänster i Tyskland, USA, Frankrike och Sverige problematiseras. Inledningsvis presenteras det oavlönade hus-

hållsarbetets omfattning i jämförelse med det avlönade arbetet samt de svenska förslagen om skattelättnader på hushållstjänster.

Mer än hälften av allt arbete är oavlönat

Ungefär hälften av allt arbete i Sverige utförs oavlönat i hushållen. I tid räknat är till exempel den "oavlönade matlagningsektorn" större än hela industrisektorn, den "oavlönade barnomsorgssektorn" nästan lika stor som handels-, restaurang- och hotellsektorn, den "oavlönade städsektorn" större än bank- och försäkringssektorn, den "oavlönade tvättsektorn" större än jordbrukssektorn, o.s.v. Det är kanske inte så underligt att det finns ett intresse av att försöka omvandla åtminstone delar av

detta arbete till avlönat marknadsarbete mot bakgrund av den höga arbetslösheten i Sverige och andra länder i Europa. Den oavlönade sektorn kan ses som en stor potentiell marknad.

Av tabell 1 framgår att kvinnor sammantaget ägnar mer tid till oavlönat än till avlönat arbete, medan situationen är den omvända för män.

Hemnära och hushållsnära tjänster

Olika förslag för sänkt skatt på hushållstjänster har framförts i Sverige. *Tjänsteutredningen* (SOU 1994:43) föreslog i sitt betänkande att hushåll, där de vuxna medlemmarna arbetar minst halvtid, skulle få skattelättnader vid köp av städning, fönsterputsning, tvätt/strykning, trädgårdsarbete, inköp, barnpassning, reparationer och underhåll av bostad. Tjänsterna skulle momsbefrias och hushållen kunna dra av kostnaderna med upp till 40 000 kronor per år. För hushåll med barn under 13 år, eller med familjemedlem som inte klarar sig själv, sattes avdragsgränsen till 70 000 kronor.

Moderaterna, folkpartiet och kristdemokraterna föreslår en skattereduktion på 50 procent av arbetskostnaderna för vad de kallar *hemnära tjänster*, d.v.s. tjänster som utförs i det egna hemmet eller på den egna tomt. Det innebär att det "vita" priset kan halveras för t.ex. städning, fönsterputsning, barn tillsyn och gräsklippning. Skattereduktionen begränsas till 25 000 kronor per hushåll och år, alltså köpta tjänster för maximalt 50 000 kronor. I förslaget ingår också avdrag för reparation, om- och tillbyggnad (ROT-avdraget). Hemnära tjänster skall kunna säljas både av företag och privatpersoner. Kostnaderna beräknas till 1,6 miljarder kronor brutto. Finansieringen skall ske genom att anslaget till arbetsmarknadspolitiska åtgärder sänks (DN 12 mars och 8 juni 1998).³

Ett annat förslag har framförts av *Tjänstebeskattningsutredningen* (SOU 1997:17), som leddes av dåvarande LO-ekonomen och nuvarande statssekreteraren på Näringsdepartementet, Dan Andersson. Förslaget går ut på att arbetsgivaravgifterna, liksom egenavgifterna för egenföretagare, avskaffas för *hushållsnä-*

ra tjänster. De inkluderar hemnära tjänster, men är ett vidare begrepp som inkluderar alla tjänster som utgör substitut till eget hushållsarbete oavsett om de utförs i eller utanför hemmet. Hushållsnära tjänster inkluderar verksamheter som restauranger, personalmat-salar, kemtvätterier, städföretag, bilreparationsverkstäder, taxi m.m. samt ROT-avdrag. Endast företag får ansöka om skattesänkningar, utom när det gäller underhåll och reparationer, där hushållen får en skattereduktion. Arbetskraftskostnaderna beräknas minska med 25-30 procent. Finansiering sker genom sänkt grundavdrag, avskaffat representationsavdrag och höjd tobaksskatt med 25 procent.

Vänsterpartiet ansluter sig till *Tjänstebeskattningsutredningens* förslag om subventioner av hushållsnära tjänster inklusive ROT-avdrag, men exklusive andra hemnära tjänster. De vill också sänka restaurangmomsen till 12 procent (DN 18 augusti 1998).

Tjänstebeskattningsutredningens förslag innebär således en subventioneringsgrad på 25-30 procent på ett relativt brett område av tjänster som kan utföras såväl i som utanför hemmen – *hushållsnära tjänster*. Subventioneringsgraden i moderaternas, folkpartiets och kristdemokraternas förslag ligger på 50 procent, men på ett område som är begränsat till hemmets värld – *hemnära tjänster*. De borgerliga partiernas förslag ligger nära de försök och de skattelättnader för tjänster i hemmen som har genomförts i andra länder.

Skattelättnader och produktivitet

I Sverige idag krävs att köparen av en tjänst tjänar cirka 4 000 kronor före skatt för att betala för en utförd tjänst, om den som utför tjänsten får ut 1 000 kronor efter skatt (SOU 1997:17, s. 210). Mellanskillnaden, den så kallade skattekillen, utgörs av inkomstskatt, moms, arbetsgivar- och egenavgifter. Skattelättnader på hushållstjänster eliminerar delar eller hela skattekillen och ökar därigenom de ekonomiska incitamenten för hushållen att köpa tjänster på den reguljära, beskattade marknaden och minskar benägenheten till egen produktion i hemmet och till att anlita svart arbetskraft.

Skattekillen är dock, enligt ekonomisk teori, inte den enda faktor som påverkar hushållens val mellan egenproduktion och köp på marknaden. En andra faktor är löneskillnaderna, vilket jag återkommer till längre fram i artikeln. En tredje är produktivitetsskillnader mellan marknad och hushåll. Ju högre produktiviteten på marknaden är relativt hushållen, desto lägre kostnad och desto större benägenhet att ersätta obeskattad hushållsproduktion med beskattad marknadsproduktion.⁴

Grovt kan man urskilja tre kategorier vad gäller utvecklingen av skillnader i produktivitet mellan hushåll och marknad från 1960-talet till idag. För det första har vi en kategori bestående av aktiviteter som kan omvandlas till standardiserade varor på marknaden. Priserna på kläder och livsmedel har sjunkit i förhållande till den allmänna prisnivån (SOU 1997:17 Figur 2.4). Förr ägnade man tid till att sy och sticka. Det gör vi knappast alls idag utan vi köper konfektionskläder. Vi köper också hel- och halvfabrikat av livsmedel och ägnar mindre tid till matlagning (Nyberg 1989, 1996a, 1996b).

För det andra har vi arbetsuppgifter, som konsumenterna kan utföra själva, men inte lika väl och inte lika snabbt som professionella. Produktiviteten i restaurangbranschen har ökat snabbare än i hushållen tack vare standardisering och specialisering. Exempel på detta är snabbmatställen som hamburger-, pizza- och kebabrestauranger.⁵ Produktiviteten vad gäller underhåll och reparationer har ökat både på marknaden och i hushållen med hjälp av nya maskiner, bättre redskap, förklustrade tapeter m.m. Yrkessnickarens och yrkesmålarens produktivitet är dock högre än amatörsnickarens och amatörmålarens. Det är sannolikt att vi ägnar mer egen tid till reparationer och underhåll, men uppgifter om detta saknas.

För det tredje har vi aktiviteter där produktiviteten är ungefär lika stor på marknaden som i hushållen. Produktiviteten i hushållen vad gäller tvätt har sannolikt hållit jämna steg med utvecklingen på marknaden tack vare tvättmaskin, torktumlare, torkskåp, bättre tvättmedel etc. Samtidigt har dock kraven

ökat kraftigt. Vi har mycket mer kläder och linne idag än tidigare och våra anspråk på hur rena de skall vara förefaller öka kontinuerligt. Den tid hushåll lägger ner på att tvätta har inte förändrats mycket under de senaste decennierna. Skillnaden i produktivitet mellan att själv städa och anlita någon är sannolikt liten, särskilt om man tar hänsyn till restider och overheadkostnader för den som anställs för att städa. Dammsugaren, högre bostadsstandard, bättre material, redskap och rengöringsmedel har bidragit till att städtiden minskat. Men vi vistas också mindre i bostaden i och med att såväl kvinnor som män förvärvsarbetar utanför hemmet och barnen är på dagis. Kanske har också kraven sänkts beroende på att ett välstädat hem inte längre har samma symbolvärde och inte samma betydelse för kvinnors identitet.

Sammanfattningsvis har den tekniska utvecklingen, specialisering och stordriftsfördelar på marknaden inneburit att produktiviteten är mycket högre än i hushållen vad gäller varuproduktionen. Några skattelättnader för att få ut detta arbete på den vita marknaden behövs inte. Den högre produktiviteten på marknaden vad gäller matlagning, reparationer och underhåll kompenserar delvis för skattekillen. Där finns en vit marknad, men hushållen undviker också skattekillen genom att köpa på en svart marknad (RRV 1998:29; RSV 1996). En skattelättnad skulle, allt övrigt lika, få störst effekt per satsad krona i restaurang-, reparations- och underhållsbranscherna. Vad gäller tvätt och städning är produktiviteten ungefär lika stor i hushållen och på marknaden. Det finns en vit marknad för tvättjänster, men den utnyttjas knappast alls för vardagstvätten, däremot för kem- och mattvätt.

När det gäller städning går mindre än en procent av städföretagens produktion till privat konsumtion (SOU 1997:17, s. 252). I stort sett saknas således en vit marknad för privata städtjänster. Det finns dock i begränsad utsträckning en svart marknad. Det svarta priset på en städtime är cirka 60 kronor. Motsvarande vita pris ligger bortåt 200 kronor (SOU 1997:17, s. 353). Det krävs följaktligen mycket stora skattelättnader för att omvandla

städning till avlönat arbete på den reguljära arbetsmarknaden.

Mängden hushållsarbete är inte given

”Hushållen gör allt mindre själva, den privata tjänstemarknaden förser oss med allt mer och kommunerna har genom barn- och äldreomsorgen tagit över en del av hushållens funktioner”, skriver *Tjänstebeskattningsutredningen* (SOU 1997:17, s. 9) och ger därmed uttryck för en vanlig uppfattning. Vissa arbetsuppgifter har flyttats till marknaden. Men andra har vi helt enkelt slutat göra. Att piska mattor, putsa silver, handtorka all disk, vädra sängkläder, stryka underkläder, mangla lakan m.m. är inte så vanligt idag som det en gång var. Men nya uppgifter tillkommer också; sopsortering, skjutsa barn till aktiviteter, hämta information på Internet m.m. Dessutom innebär högre inkomster och ökat välstånd att många idag inte endast har bostaden att städa, reparera och underhålla, utan också fritidshus, bil och kanske också båt. Vi skaffar oss husdjur som skall skötas och rastas. Vi har bättre råd att köpa hushållsmaskiner och därmed öka produktiviteten, men det behöver inte betyda att de ”sparar tid”, de används ofta för att höja kvalitén (Nyberg 1989). Tvättmaskinen är ett exempel på detta. Det får också antas gälla glass- och pastamaskiner.

Av tidsanvändningsstudier framgår att betydligt mer tid ägnas inköp av varor och tjänster idag än tidigare (Nyberg 1989, 1996b). Det finns flera skäl till detta. Ett är förändringar i bostadsområdenas lokalisering och koncentrationen av köpcentra utanför städerna vilket förlänger restiderna. Högre inkomster och en större mängd varor innebär att konsumenterna lägger en mindre andel av sina inkomster på basvaror och mer på andra varor och tjänster. Inköpen har därmed blivit mindre rutinbetonade och mer differentierade, vilket kräver mer tid. Det är därmed också svårare att lägga över arbetet på någon annan. På detta område finns i stort sett ingen marknad, varken vit eller svart. Vi måste idag också ta ställning till vilket dagis, vilket fritids och vilken skola vi skall välja till barnen, vilken fond

jag skall placera delar av min pension i, vilken läkare som skall bli min husläkare o.s.v.

Tidsanvändningsstudier visar att föräldrar ägnar mer tid till aktiv vård av barn idag än tidigare (Nyberg 1996b). Den fysiska vården av barn har underlättats på många sätt med hjälp av engångsblöjor, färdiglagad barnmat, lättskötta barnkläder o.s.v. Samtidigt har föräldraskapet omdefinierats. Större vikt läggs vid föräldrarnas ansvar – i första hand mödrarnas – för barnens känslomässiga och intellektuella utveckling. Mödrarna fokuserar i högre grad på barnen och sköter hushållsarbetet vid sidan om, snarare än att som tidigare fokusera på hushållsarbetet med barnen närvarande. Utbyggnaden av den offentliga barnomsorgen i Sverige har inte minskat den tid föräldrar aktivt ägnar sina barn. I den meningen har inte den offentliga barnomsorgen ersatt föräldrars vård av barn, utan den utgör ett komplement.

Marknadens och den offentliga sektorns ”övertagande” av hushållens funktioner ska inte överskattas. För det första därför att, som visades i tabell I, omkring hälften av allt arbete i Sverige är oavlönat hushållsarbete. För det andra därför att mängden hushållsarbete inte är given. Arbetsuppgifter som ägnas mindre tid i hemmen, utförs inte nödvändigtvis i högre grad på marknaden eller i den offentliga sektorn. De kanske helt enkelt inte utförs längre och nya uppgifter tillkommer. Det faktum att arbetsuppgifter utförs på marknaden eller i den offentliga sektorn behöver inte betyda att de ägnas mindre tid i hemmen.

Skattekil och hemnära tjänster i andra länder

Skillnaden i produktivitet mellan hushåll och marknad har betydelse för huruvida hushållen producerar själva eller köper på en marknad. Varuproduktionen har flyttat ut på marknaden (på den punkten hade Engels rätt). Reparationer, underhåll och matlagning produceras såväl på marknaden som i hushållen. Vanlig tvätt, strykning, städning och inköp utförs framför allt av hushållsmedlemmarna själva. Situationen är likartad i alla i-länder.

Tabell 2 *Andel sysselsatta med hemnära tjänster av samtliga sysselsatta, 1990, i procent samt genomsnittlig skattekil som andel av en genomsnittlig arbetares lön, 1994 i procent.¹*

Land	Andel	Skattekil ⁸
USA	0,7	35
Canada	1,1	40
Norge	0,3	58
Frankrike	0,2	59
Danmark	0,4	63
Österrike	0,2	-

Källa: Andel – OECD 1997; skattekil – OECD 1998 Table 25

Det är de sistnämnda "kvinnliga" arbetsintensiva aktiviteterna, där skillnaden i produktivitet mellan hushåll och marknad är liten, som är svårast att omvandla till avlönat arbete och det är framför allt dessa, och särskilt städning, som diskussionen och åtgärderna handlar om.⁶

I Sverige, där skatterna är höga och löneskillnaderna små relativt andra länder är det särskilt dyrt att ersätta eget arbete i hushållet med marknadsproducerade tjänster, menar man. Frågan är om det finns något som tyder på att det finns ett samband mellan skattens storlek och antal anställda med hemnära tjänster. Ett sätt att undersöka detta är att jämföra denna marknads omfattning i länder med olika hög skattenivå.

Att hitta data över antalet sysselsatta med hemnära tjänster är emellertid inte så lätt. Det går t.ex. inte att urskilja de som arbetar i privata hem i de svenska folkräkningarna eller AKU (arbetskraftsundersökningarna). Riksskatteverket har dock tagit fram uppgifter som visar att 16 000 privatpersoner lämnat kontrolluppgift på ersättning från andra privatpersoner. I två tredjedelar av fallen understeg ersättningen 10 000 kr (RSV 1996, s. 56). Mycket få är såle-

des sysselsatta med hemnära tjänster på den reguljära arbetsmarknaden.

I tabell 2 visas uppgifter för några länder där data finns. Definitionerna överensstämmer inte helt – vilket delvis förklarar skillnaderna mellan länderna – men tabellen visar ändå att andelen sysselsatta med hemnära tjänster är mycket liten i samtliga länder oavsett skattekilens storlek. Hemnära tjänster kan naturligtvis också utföras av t.ex. städföretag, men det är mycket ovanligt.

1-2 procent beskattat – 98-99 procent obeskattat

Antalet sysselsatta med hemnära tjänster är dock i realiteten betydligt högre än vad tabell 2 visar. Situationen i Tyskland får illustrera detta. Där finns 34 000 socialförsäkrade, skattebetalande anställda i hushåll registrerade i sysselsättningsstatistiken, vilket är detsamma som cirka 0,1 procent av de registrerade sysselsatta. Men ett mycket stort antal – 1,4 miljoner – producerar sådana tjänster utanför den beskattade arbetsmarknaden. Det sker helt legalt eftersom man får tjäna upp till 620 DM (cirka 2 800 kronor) per månad utan att skatt och socialförsäkringar betalas (geringfügig Beschäftigten). Arbetsgivaren betalar dock en låg avgift per kontrakt. Dessutom räknar man med att mellan en halv och en miljon hushåll anlitar städhjälp på timbasis utan något formellt anställningskontrakt, d.v.s. svart arbetskraft.

Praktiskt taget samtliga som arbetar med hemnära tjänster är kvinnor, de flesta är äldre och lågutbildade. Räknas samtliga kategorier ovan som sysselsatta utgör de 4 procent av det totala antalet sysselsatta och 10 procent av andelen sysselsatta kvinnor (Fölster 1999). Många arbetar mycket kort deltid.

I Tyskland tycks det vara relativt vanligt att "tyska husmödrar" utför hemnära tjänster på en obeskattad arbetsmarknad. Enligt en studie gäller det också i England. Flertalet av de som städar hos andra är äldre kvinnor från den engelska arbetarklassen. Skillnaden i förhållande till Tyskland tycks vara att i England lever kvinnorna ofta i familjer som, på ett eller

annat sätt, är beroende av bidrag. "Three categories of household proved to be particularly common: those with a male partner in receipt of invalidity benefit; those with an unemployed male partner in receipt of income support; and those reliant on the state pension" (Gregson & Lowe 1994, s. 135). Om hustrun skulle ha vita inkomster påverkar det bidragets storlek negativt.

Invandrare, ofta oregistrerade sådana, återfinns ofta på den obeskattade marknaden för hemnära tjänster. I Spanien och Italien kommer t.ex. många från Filippinerna och Kap Verde. I Italien är hemnära tjänster nästan de enda jobb som är tillgängliga för invandrade kvinnor. I Spanien håller invandrarkvinnor på att ersätta de inhemska kvinnorna i denna sektor. Det gäller säkert också i många andra länder. En relativt ny grupp är kvinnor från de forna öststaterna, som utgör en växande andel (Weinert 1991; Andell 1992; Wingborg 1996; Knocke 1996, 1997; Gaspard 1998; Fölster 1999). I USA kommer många hushållsarbetare från Latinamerika, men också från andra delar av världen (Chang 1994).

Jämfört med andra länder förefaller svarta "kvinnliga" hemnära tjänster vara av relativt liten omfattning i Sverige. I Sverige uppgav 15 procent av männen och 7 procent av kvinnorna att de utfört svart arbete i någon form under 1997. Som jämförelse kan nämnas att i Danmark var andelen som uppgav att de hade utfört svart arbete ungefär dubbelt så hög för såväl kvinnor som män (Pedersen & Smith 1998). Aktiviteter runt hushållen t.ex. städ-tjänster, barnpassning, reparation av motorfordon samt uppförande eller reparation av fastighet, står för 14,5 procent av det totala antalet svarta aktiviteter i Sverige (RRV 1998:29, s. 71ff). Eftersom det är känt att svartarbete är omfattande vad gäller reparationer av fastigheter, men också av bilar, är svartstämmandet sannolikt – åtminstone än så länge – inte lika vanligt i Sverige som i många andra länder.

Förslagen om sänkt skatt på hemnära tjänster bygger på ett antagande om att en hög skatt förhindrar framväxten av en vit marknad för hemnära tjänster. Av ovanstående framgår

att inte i något land är skattekillen tillräckligt liten för att hemnära tjänster, utom i undantagsfall, skall utföras på den reguljära, beskattade arbetsmarknaden. Oavsett skattens storlek utförs hemnära tjänster på en obeskattad marknad. Denna marknad kan var illegal, d.v.s. svart, men den kan också vara legal eftersom det i vissa länder är tillåtet att arbeta ett visst antal timmar per vecka och/eller att ha en viss inkomst utan att skatt och arbetsgivaravgifter betalas. En sådan marknad saknas i Sverige. I Tyskland arbetar 1-2 procent av de som utför hemnära tjänster på en beskattad marknad, medan 98-99 procent arbetar på en obeskattad. Situationen är troligen densamma i andra länder.

Kvinnors sysselsättning, löneskillnader och hemnära tjänster

Ett argument för skattelättnader på hemnära tjänster är att med en större marknad ökar kvinnors möjligheter att kombinera yrke och familj och kvinnors möjligheter att göra karriär är underlättas. Någon vit marknad för dessa tjänster finns knappast. Argumentet gäller dock oavsett om marknaden är beskattad eller obeskattad. Den obeskattade marknaden för hemnära tjänster borde då vara större i länder där kvinnor i hög grad finns på arbetsmarknaden än i länder där så inte är fallet. Man kan också anta att marknaden för hemnära tjänster är större i länder med stora löneskillnader än i länder med små. I de förstnämnda är det relativt sett billigare för de högavlönade att köpa tjänster av de lågavlönade än i de sistnämnda.⁹ Nedan diskuteras situationen i fyra länder. Tyskland respektive USA jämförs med Sverige. Därpå redovisas situationen i det land som har störst erfarenhet av subventioner av hemnära tjänster: Frankrike.

Tyskland

Lönespridningen i Tyskland är inte mycket större än i Sverige.¹⁰ Andelen kvinnor i arbetskraften uppgick till 48 procent 1970 och till 56 procent 1990 i Västtyskland och till 62 procent i Tyskland 1997 (OECD 1992, 1998), vilket är

betydligt lägre än i Sverige. Detta talar för att marknaden för hemnära tjänster borde vara mindre i Tyskland än i Sverige. Så är inte fallet. Andelen hushåll som anlitar hjälp är 13,6 procent i Tyskland och 2,5 procent i Sverige (Weinkopf 1997, s. 133; SOU 1994:43 Bilaga 2, s. 16).¹¹

En förklaring till att den hemnära tjänstesektorn är stor i (Väst)tyskland, menar jag, är att "the strong male breadwinner model" utgjort den normativa basen för kvinnors och mäns beteende på arbetsmarknaden och i familjen (Lewis & Ostner 1992; Ostner 1993, 1994, 1998; Pfau-Effinger 1994). Enligt denna modell lönearbetar mannen medan hustrun sköter hushålls- och vårdarbetet.¹² Skatte- och socialförsäkringssystemen främjar denna familjeform.¹³ Rättigheter och skyldigheter är knutna till familjen, d.v.s. i realiteten mannens sysselsättningsmeriter och hustrun får del av dessa. Barn- och äldreomsorgen är familjens angelägenhet. Den offentliga sektorn är liten liksom tjänstesektorn överhuvudtaget, vilket kraftigt begränsat efterfrågan på kvinnlig arbetskraft (Esping-Andersen 1990).

Äldre, lågutbildade "husmödrar" har haft och har svårt att finna arbete på den reguljära arbetsmarknaden i Västtyskland. Ett alternativ är då att städa hos andra några timmar i veckan utanför den reguljära arbetsmarknaden. Detta är på flera sätt samhällsligt legitimt. Dels antas kvinnor vara medlemmar i en familj med en manlig försörjare, vilket innebär att de har en viss ekonomisk säkerhet via mannen och inte behöver kunna försörja sig på lönen, dels kolliderar städjobbet inte med rollen som hemmafru och det är lagligt att ha en inkomst upp till ett visst belopp utan att skatt och arbetsgivaravgifter betalas.¹⁴

Sverige å andra sidan betraktas som en "weak male breadwinner state" (Lewis & Ostner 1992). Skatte- och socialförsäkringssystemen stödjer tvåförsörjarfamiljen och är baserade på individens – kvinnans respektive mannens – egna sysselsättningsmeriter. Det innebär stora fördelar – även om man betalar skatt – att finnas på den reguljära arbetsmarknaden jämfört med att arbeta svart, eftersom inkomsterna ligger till grund för föräldrapen-

ning, sjukpenning, pension m.m.

I Sverige ökade andelen kvinnor i arbetskraften kraftigt mellan 1970 och 1990 från 59 procent till 81 procent (OECD 1992) och arbetslösheten var fram till 1990 låg. 1997 var andelen kvinnor i arbetskraften 75 procent (OECD 1998). Det specifika med Sverige (och Danmark och Finland) är att även kvinnor med låg utbildning finns på arbetsmarknaden (Stark & Regnér 1997). Det hänger samman med den offentliga sektorns kraftiga expansion under 1970- och 1980-talen, som skapade arbetstillfällen för dessa kvinnor. De sökte och fick jobb på denna marknad och behövde inte bjuda ut sin arbetskraft på en obeskattad marknad för hemnära tjänster. Det betyder emellertid inte att svartarbete inte har förekommit i Sverige.

Trots bristen på offentlig barnomsorg, var många av de som gick ut på arbetsmarknaden på 1970- och 1980-talen småbarnsmödrar. De ordnade barnomsorgen själva genom att anlita en annan mamma, som tog hand om sina egna barn, samtidigt som hon var (svart) dagmamma (Nyberg 1999). I Sverige var det socialt accepterat (men inte lagligt) att anlita grannfrun som dagmamma (en hushållsnära tjänst), men inte som städhjälp. I Västtyskland var det accepterat att anlita grannfrun som städhjälp (en hemnära tjänst), men inte som dagmamma. Gemensamt för de båda länderna är att det fanns en marknad för "kvinnliga" tjänster utanför den reguljära marknaden. Utbud och efterfrågan såg dock olika ut beroende på välfärdspolitikens olika inriktning. Idag är de viktigaste hushållsnära tjänsterna – barn- och äldreomsorg – kraftigt subventionerade och omfattande i Sverige. De svarta dagmammorna gick ut på den reguljära arbetsmarknaden och har ersatts av barnomsorg i den offentliga sektorn. Den svarta marknaden för barnomsorg är idag mycket liten (RSV 1996).

I Västtyskland har funnits och finns en relativt stor marknad för hemnära tjänster. För att försöka omvandla en del av dessa arbeten till reguljär sysselsättning infördes 1989 en skattereduktion för hemnära tjänster för hushåll som betalar arbetsgivaravgifter. Avdraget var

maximerat till motsvarande cirka 55 000 kronor per år. Det kunde endast utnyttjas av de hushåll där en person var i behov av kontinuerlig hjälp, eller om det fanns två barn under 11 år. Ensamstående föräldrar hade samma rätt om hon eller han hade ett barn under 11 år. 1997 ändrades maximibeloppet till cirka 82 000 kronor och samtliga hushåll kan utnyttja skattereduktionen. Fram till 1998 har något fler än 3 000 arbetstillfällen skapats (Fölster 1999).

USA

Löneskillnaderna är stora i USA (se not 9). Andelen sysselsatta kvinnor har ökat från 49 procent 1970 till 68 procent 1990 och uppgick 1997 till 71 procent (OECD 1992, 1998), mycket tack vare expansionen i den privata tjänstesektorn.

Marknaden för hemnära tjänster är sannolikt relativt stor och svartarbete det "normala". Det förefaller vara särskilt vanligt i USA att invandrare, registrerade och oregistrerade, städar och ser efter barn i barnets hem (Romero 1992; Repak 1994; Tuominen 1994; Williams & Windebank 1998; Leonard 1998). Ett uttryck för hur vanligt detta är, är att president Bill Clinton inte kunde utse varken Zoe Baird eller Kimba Wood till posten som USA:s justitieminister eftersom båda hade oregistrerade invandrare anställda (Reskin och Padavic 1994, s. 147; Chang 1994). Han fick söka efter kvinnliga ministrar bland kvinnor utan barn.

Arbetsförmedlare rekommenderar rutinemässigt oregistrerade invandrare till sina kunder. Anledningen är ekonomisk. "It all comes down to money ... the reason that people hire immigrants without papers is that they're looking to save. If they want legal, they can get it, but it costs" (chefen för en arbetsförmedling, Chang 1994, s. 259). En undersökning vid arbetsförmedlingar i New York visade att "illegala" arbetare tjänade så lite som 175 dollar i veckan, medan "legala" arbetare kunde tjäna upp till 600 dollar.

Innebär då tillgången till hemnära tjänster att kvinnors möjligheter att bli chefer är större i USA än i Sverige? Tydligt är att bland höga kvinnliga chefer är det mycket vanligt med

Tabell 3 *Hur kvinnliga chefer balanserar karriär och vardag, USA. Andel i procent.*

Anställer hemhjälp	84
Anlitar barnomsorg	44
Skjuter upp barnafödandet	26
Skaffar inte barn	20
Gifter sig inte	10

Källa: ILO 1997 Figure 3.4.

hjälp i hemmet i USA. Tabell 3 visar hur höga kvinnliga chefer (executive women) gör för att kombinera karriär och familj.

Att höga kvinnliga chefer anlitar hjälp i hemmet behöver emellertid inte innebära att det är vanligare med kvinnliga chefer i USA än i Sverige. Huruvida möjligheterna är större i USA än i Sverige är mycket svårt att avgöra eftersom det saknas jämförande statistik och begreppet "chef" är svårdefinierat. På de allra högsta positionerna i det privata näringslivet saknas i stort sett kvinnor såväl i USA som i Sverige.¹⁵ Det är dock mycket möjligt att det finns en större andel kvinnliga chefer i *det privata näringslivet* i USA än i Sverige. Förklaringen till detta behöver dock inte vara att kvinnors chans att bli chef är större i USA än i Sverige, utan att mycket av det som i Sverige produceras i offentlig sektor, produceras i privat regi i USA. Om andelen kvinnliga läkare (som ofta är chefer) t.ex. skulle vara lika hög i båda länderna, så skulle andelen kvinnliga chefer i det privata näringslivet vara högre i USA än i Sverige, eftersom sjukvården finns inom privat sektor i USA och i offentlig i Sverige.¹⁶ Det innebär också att en privatisering av vårdtjänster i Sverige ökar andelen kvinnliga chefer i det privata näringslivet, utan att något "egentligen" har hänt.

Ett annat sätt än att utgå ifrån andelen chefer för att bedöma kvinnors chanser på arbetsmarknaden är att jämföra andelen kvinnor i ett urval yrken, som är relativt väl definierade. I tabell 4 har jag hämtat uppgifter gällande USA och därefter sökt motsvarande uppgifter för Sverige.

Tabell 4 Andel kvinnor i några yrken av samtliga sysselsatta i yrket, USA 1995 och Sverige 1990.

Yrke	USA	Sverige	Skilnad
Tandsköterskor	98,5	99,7	-1,2
Förskollärare	98,2	92,8	5,4
Sekreterare, maskin-skrivare m.fl.	97,8	92,3	5,5
Kostexperter	93,2	96,1	-2,9
Sjuksköterskor	93,1	93,5	-0,4
Bankkassörer	90,1	95,1	-5,0
Bibliotekarier, museimän m.fl.	83,9	83,8	0,1
Socialtjänstemän	67,9	76,4	-8,5
Psykolog	59,2	68,8	9,6
Ekonomer	50,3	39,9	10,4
Farmaceuter	36,2	90,8	-54,6
Läkare	24,4	33,9	-9,5
Tandläkare	13,4	41,2	-27,8
Präster och predikanter	11,1	23,1	-12,0
Finmekaniker	7,6	18,3	-10,7
Svetsare, gasskärare m.fl.	4,4	6,3	-1,9
Piloter m.fl.	3,4	4,0	-0,6
Brandpersonal	2,7	0,3	2,4
Skogsarbetare	1,0	4,5	-3,5

Källa: USA – Blau et.al. 1998 Table 5.4 och 5.7; Sverige – FoB 1990 Del 5 Tabell 7.

Tabell 4 visar att mönstret i stort sett är detsamma i båda länderna. Yrken som är kvinnodominerade i USA är kvinnodominerade även i Sverige. Yrken som är mansdominerade är det i båda länderna. De största skillnaderna gäller farmaceuter, tandläkare och präster, där andelarna är högre i Sverige än i USA. En förklaring till detta kan vara att i Sverige finns dessa yrken inom den offentliga sektorn, eller med anknytning till den, och i USA inom den privata sektorn. I båda länderna är kvinnors utsikter att göra karriär större i offentlig sektor än i privat (Nyberg & Sundin 1997; Reskin & Padavic 1994). Det innebär att en stor offentlig sektor i Sverige ökar förutsättningarna för kvinnor att bli chefer och en liten offentlig sektor i USA minskar kvinnors möjligheter att bli chefer.

Bristen på föräldraledighet och offentlig barnomsorg innebär att behovet av en marknad för hemnära (och hushållsnära) tjänster är större i USA än i Sverige. 1993 fick föräldrar i USA rätt till 12 veckors föräldraledighet utan ersättning. Detta innebär att mödrarna i USA går tillbaka till arbetet när barnet är mycket yngre än i Sverige. Cirka en tredjedel av alla nya mödrar i början av 1990-talet tog föräldraledigt i USA. Av dessa var endast en fjärdedel lediga längre än åtta veckor (Klerman & Leibowitz 1997).

I USA diskuterar man inte skattelättnader för hemnära tjänster. Däremot har förslag framförts att lagen ändras så att hushåll, som är arbetsgivare, skall undantas från förbudet att anställa "illegala" invandrare och att hushållsarbetare skall ges särskilda visa (Chang 1994, s. 261).

Frankrike

Löneskillnaderna i Frankrike är inte lika stora som i USA, men inte heller lika små som i Tyskland och Sverige (se not 9). Andelen sysselsatta kvinnor ökade från 49 procent 1970 till 57 procent 1990 och uppgick 1997 till 60 procent (OECD 1992, 1998), vilket är en lägre nivå än i Sverige och i USA och ungefär samma som i Tyskland.

Frankrike betecknas som "a moderate male breadwinner model" (Lewis & Ostner 1992). Skatte- och socialförsäkringssystemen är baserade på familjen, men barnomsorgen är väl utbyggd. För att öka sysselsättningen, minska arbetslösheten och öka kvinnors möjligheter att förena arbete och familj har flera olika åtgärder införts, bl.a. skattelättnader för hemnära tjänster.

1992 fick enskilda hushåll möjlighet att göra skatteavdrag med 50 procent för utgifter för hemhjälp, vård av äldre, barnpassning, städhjälp, trädgårdsarbete, flyttning, privatundervisning m.m. Det maximalt tillåtna avdraget tredubblades 1994 till 60 000 kronor per år. Sedan dess har man sänkt beloppet och från 1998 gäller cirka 30 000 kronor. Det är i första hand höginkomsttagare som utnyttjar systemet. De har tillräckligt höga inkomster för att betala skatt och kan därmed dra fördel av systemet. Endast hälften av de franska hushållen betalar inkomstskatt och mindre än 10 procent av dessa betalar cirka 60 000 kronor eller mer per år i skatt (SOU 1994:43; Fagnani 1998a, 1998b; RSV 1996; Martin et.al. 1998).

En undersökning avseende utvecklingen mellan 1992 och 1994 visar att cirka 40 000 heltidsarbeten skapades. 93 procent av de anställda är kvinnor och medelåldern 40 år. De flesta anställda hade redan tidigare en anställning, 20 procent var tidigare arbetslösa eller stod utanför arbetskraften. 15-20 procent av hushållen köpte tidigare svarta tjänster (SOU 1997:17). Antalet sysselsatta hade 1996 ökat till motsvarande 52 000 heltidsjobb (Fagnani 1998b). Dessa är fördelade på 770 000 personer. Av detta förstås att den genomsnittliga arbetstiden är mycket kort.

Det fanns med stor sannolikhet en relativt stor svart marknad för hemnära tjänster innan skattelättnader och bidrag infördes. Den har minskat i omfattning, men hur stor den svarta marknaden är idag är oklart.¹⁷ En relativt stor andel av de "anställda" är oregistrerade invandrare. Studier indikerar att mer än hälften av de oregistrerade invandrarkvinnorna utför hemnära tjänster (Knocke 1996).

Barnfamiljer kan kombinera ovannämnda skattereduktion med ett bidrag (AGED,

Allocation de garde d'enfant domicile). Detta infördes 1987 och avser att täcka arbetsgivaravgifter vid anställning av en barnvårdare i barnets hem. Bidraget ges till familjer där båda föräldrarna eller den ensamstående föräldern förvärvsarbetar. Tidigare gällde att åtminstone ett barn skulle vara under tre år. Idag gäller ett barn under sex år. 1994 beslutade regeringen att fördubbla bidraget till motsvarande cirka 66 000 kronor per år för barn under tre år och hälften av detta för barn mellan 3 och 6 år. Detta bidrag har nu halverats för bidragstagare som tjänar mer än motsvarande 33 000 kronor i månaden och med 25 procent för andra bidragstagare. Avdrag på skatten kombinerat med bidrag för att täcka arbetsgivaravgiften innebar att staten och socialförsäkringssystemet kunde betala ända upp till 70 procent av den totala kostnaden för en barnvårdare i hemmet.

Antalet AGED-bidragstagare ökade från 21 000 1993 till 80 000 1997 (Fagnani 1998a, 1998b; Martin m.fl. 1998). 1996 var 50 000 kvinnor anställda för att ta hand om barn i barnets hem. De arbetade i genomsnitt 21 timmar per vecka, vilket motsvarar 27 000 heltidsjobb. 23 procent av de anställda inom AGED är inte franska medborgare (Fagnani 1998a).

770 000 personer anställda med hemnära tjänster med skatteavdrag plus 50 000 med bidrag utgör tillsammans cirka 4 procent av det totala antalet sysselsatta i Frankrike eller 8-9 procent av sysselsatta kvinnor, d.v.s. ungefär samma storleksordning som i Tyskland.

En annan åtgärd, som också syftar till att öka kvinnors möjligheter att förena arbete och familj, men också att minska arbetslösheten (i motsats till att öka sysselsättningen) är att ett vårdnadsbidrag (APE, Allocation Parentale d'éducation) införts. Föräldrar som får ett andra barn och som yrkesarbetat före barnets födelse har rätt till detta bidrag under förutsättning att de slutar lönearbeta och att söka arbete. Antalet APE-mottagare ökade drastiskt från 174 000 1994 till fler än 500 000 i slutet av 1997 (Martin m.fl. 1998, s. 153). Sysselsättningsfrekvensen för mödrar med två barn där det yngsta är under tre år minskade

från 69 procent 1994 till 53 procent 1997 (Fagnani 1998a). Det är i huvudsak kvinnor med osäkra jobb och korta perioder av arbete med avbrott för arbetslöshet som utnyttjar bidraget (EC 1998, s. 73).¹⁸

"Regimer" av hemnära tjänster

Skattekillen är lika hög i Tyskland och i Frankrike (59 procent), men betydligt lägre i USA (35 procent). Det innebär emellertid inte att hushållen i USA köper hemnära tjänster på en vit marknad. I alla tre länderna ligger denna marknad utanför den reguljära arbetsmarknaden.

I USA tycks marknaden för hemnära tjänster i huvudsak vara svart. I Västtyskland är den obesattad, men till stor del legal, eftersom man får tjäna 620 DM i månaden utan att betala skatt och arbetsgivaravgifter. I Frankrike är hemnära tjänster subventionerade, vilket innebär att skattekillen i stort sett är eliminerad. Det betyder inte att det inte också finns en svart marknad för hemnära tjänster i Tyskland och Frankrike.

Marknaden för hemnära tjänster är relativt stor i såväl USA, som i Frankrike och Tyskland, men förklaringarna till detta skiljer sig åt mellan de tre länderna. I USA är en förklaring de stora löneskillnaderna. De är ännu större än offentlig statistik visar eftersom de anställda ofta är oregistrerade invandrare. De har ingen rätt till arbetslöshets-, arbetsskade-, olycksfalls- eller sjukförsäkring. Alternativa inkomster i form av bidrag saknas, vilket innebär att deras förhandlingsposition är svag, lönen låg och arbetsvillkoren ofta dåliga. Sannolikt har de också långa arbetsdagar. Att oregistrerade invandrare finns och arbetar i USA (och andra länder) beror dock på att alternativet att förbli i hemlandet i allmänhet är ännu sämre.

I Västtyskland kan den stora marknaden för hemnära tjänster förklaras med normen med mannen som försörjare och hustrun som hushålls- och vårdarbetande i skatte- och socialförsäkringssystemen samt bristen på arbetstillfällen framför allt för lågutbildade kvinnor. Detta har skapat ett utbud av hemnära tjänster utanför den reguljära arbetsmarknaden även utan

skatteavdrag. Många "husmödrar" är verksamma på denna marknad och de arbetar kort deltid. De har en viss ekonomisk trygghet genom att deras män har en inkomst och därmed ett större mått av ekonomiskt oberoende i förhållande till sina arbetsgivare än oregistrerade invandrare.

I Frankrike har skatteavdrag och bidrag ökat den reguljära sysselsättningen i hemmen. Men, som det förefaller, till höga kostnader för skattebetalarna. Bidrag och avdrag har nu skurits ner. Det franska systemet innebär en subventionerad marknad för hemnära tjänster för i första hand höginkomsttagare. Kvinnor med låga inkomster utför hushållsarbete själva på heltid med stöd av vårdnadsbidrag. De anställda på marknaden för hemnära tjänster har fått reglerade arbetsförhållanden och ingår i socialförsäkringssystemet. De arbetar ofta mycket kort deltid.

Det finns inget automatiskt samband mellan en stor marknad för hemnära tjänster och jämställdhet. I Västtyskland är det snarare ett uttryck för bristen på jämställdhet. Hemnära tjänster underlättar för kvinnor att kombinera yrke med familj för de välavlönade i USA, särskilt mot bakgrund av den korta föräldraledigheten och bristen på offentlig barnomsorg. Det finns också i USA en stor marknad för hushållsnära tjänster. I Frankrike betyder "möjligheterna att förena yrke och familj" olika saker i olika klasser. "Valmöjligheterna" har lett till en ökad polarisering mellan kvinnor. Välavlönade kvinnor kan anlita hjälp i hemmet och ägna mycket tid till lönearbete, medan lågavlönade kvinnor med hjälp av vårdnadsbidrag ägnar mycket tid till hushållsarbete i det egna hemmet.

Det som skiljer de tre länderna är i första hand inte omfattningen av marknaden för hemnära tjänster, utan vilka som utför detta arbete och under vilka villkor.

Skattelättnader och sysselsättning

Marknaden för hemnära tjänster är mindre i Sverige än i Tyskland, Frankrike och USA. Det beror på att utbudet på denna marknad har varit litet i Sverige. Det har dock ökat på

1990-talet. Frågan är om skattelättnader för hemnära tjänster skulle öka sysselsättningen, omvandla svart arbete till vitt och befrämja jämställdheten.

Tjänstebeskattningsutredningen beräknade att 25 000 arbetstillfällen skulle skapas om hushållsnära tjänster subventionerades. *Tjänstutredningen* räknade med mellan 20 000 och 60 000 nya jobb och de borgerliga partierna med mellan 50 000 och 100 000 vid skattelättnader för hemnära tjänster (DN 12 mars 1998). Som jämförelse kan nämnas att 1994 arbetade totalt 128 000 personer (inklusive dagbarnvårdare) i den offentliga barnomsorgen, vilket innebär en ökning med 120 000 personer sedan 1940-talet och cirka 90 000 sedan 1970 (Antman 1996, s. 163).¹⁹

Skatteavdrag och bidrag till hemnära tjänster har lett till en viss vit (brutto)sysselsättningsökning. I Belgien utnyttjar 133 hushåll sådana tjänster, i Tyskland har cirka 3 000 arbetstillfällen skapats, i Danmark 3 500 och i Frankrike närmare 80 000, vilket är mycket färre, åtminstone än så länge, än man hade tänkt sig.²⁰ I Tyskland räknade man med 300 000 och i Frankrike med 480 000 heltidsjobb (Havette & Okba 1997; Fölster 1999). I Danmark anslogs 998 miljoner danska kronor 1994 till subventioner av hemnära tjänster, men endast 95 miljoner utnyttjades. 1995 betalades 220 miljoner ut (SOU 1997:17; EC 1998).

Erfarenheterna från i första hand Frankrike visar att reguljär sysselsättning i hemmen kan skapas. Nackdelarna är att det är ett kvinnoyrke med låga löner och korta arbetstider som skapas till höga kostnader. En fördel är dock att det tycks vara en möjlighet för invandrarkvinnor att få en reguljär anställning (Fagnani 1998a).

Ökad sysselsättning, som ett resultat av skattelättnader av hemnära tjänster, är inte nödvändigtvis ett argument för att det är just hemnära tjänster man skall satsa på. Andra typer av åtgärder kan vara effektivare.

Subventioner och jämställdhet

Feministiska forskare har länge pekat på det oavlönade hushålls- och vårdarbetets betydelse

se för kvinnors och mäns skilda positioner på arbetsmarknaden och i förhållande till välfärdsstaten. Kvinnor och män ägnar lika mycket tid till arbete, men kvinnor ägnar mer tid till oavlönat arbete än avlönat och män tvärtom. Kvinnor får därmed lön för färre arbetstimmar än män, har lägre lön för de timmar lön utbetalas, mindre möjligheter att göra karriär och får i slutändan också lägre pension. Skattelättnader för hemnära tjänster skulle göra det möjligt för (vissa) kvinnor att konkurrera på mer lika villkor med män på arbetsmarknaden. Definierar man jämställdhet snävt och endast ser till de familjer som utnyttjar hemnära tjänster och om kvinnorna ägnar mindre tid till hushållsarbete och mer tid till lönearbete kan man hävda att jämställdheten i dessa familjer ökar med skattelättnader för hemnära tjänster.

Ökad jämställdhet i denna bemärkelse skall dock vägas mot att skattelättnader för hemnära tjänster innebär en omfördelning från lågavlönade till högavlönade, d.v.s. de innebär minskad jämlikhet (mellan klasser). "En svensk modell" på detta område skulle kunna vara det alternativ som *Tjänstebeskattningsutredningen* föreslår, d.v.s. skattelättnader för hushållsnära tjänster, inte endast hemnära. En subvention på 25-30 procent av hushållsnära tjänster skulle ha en relativt liten betydelse för sysselsättningen i hemmet där produktiviteten är ungefär lika stor i hushållen som på marknaden, t.ex. städning, eftersom priset fortfarande skulle vara relativt högt. Höginkomsttagarna kan utnyttja systemet, men omfördelningen till dem blir inte så stor.

Sysselsättningseffekten blir större vad gäller de arbetsuppgifter som utförs utanför hemmet och där produktiviteten är större på marknaden än i hushållen. Subventioner av reparationer och underhåll skulle emellertid knappast leda till ökad jämställdhet. Snickare, målare, bilmekaniker o.s.v. är mycket mansdominerade yrken. Det är också arbetsuppgifter som männen sköter i hushållen. En sänkning av skatten inom dessa områden skulle öka sysselsättningen för män och sannolikt minska mäns (mer än kvinnors) oavlönade arbete i hushållen. Restaurangbranschen däremot är

relativt jämställd. Skapas nya arbeten där tillfaller de såväl kvinnor som män (och invandrare och svenskar). Matlagning är den arbetsuppgift som kräver mest tid i hushållen och det är framför allt kvinnor som ägnar tid till detta. Minskar den tid kvinnor ägnar matlagning (mer än mäns), så fördelas det oavlönade hushållsarbetet mer jämställt. Jämställdheten uppnås genom att kvinnor gör mindre, inte genom att män gör mer. Dessa tjänster utnyttjas av en mycket stor andel av befolkningen. Det skulle påverka jämställdheten för "de många" och inte endast för de högavlönade. Huruvida skattelättnader för hushållsnära tjänster är det bästa sättet att öka jämställdheten kan dock diskuteras.

Skattelättnader och svart arbete

Under 1990-talet har utbudet av svart arbetskraft på marknaden för hemnära tjänster ökat i Sverige. Om en vit marknad för hemnära tjänster öppnas med hjälp av skatteavdrag så skulle det kunna innebära fördelar för såväl köpare som säljare. För köparna skulle tryggheten öka och man skulle inte – om så är fallet – behöva ha dåligt samvete. För de som utför tjänsterna skulle det innebära att arbetet blev reglerat och att inkomsterna därifrån ligger till grund för socialförsäkringarna.

I vilken utsträckning det är möjligt att omvandla svart arbete till vitt beror bl.a. på vilka som utför detta arbete. Det vet vi inte särskilt mycket om. Generellt gäller att den typiske svenske svartjobbaren är en yngre man, studerande eller företagare, med hög kompetens och/eller god utbildning. Han har sin huvudsakliga inkomst i den vita sektorn och svartarbetet ger extrainkomster (RRV 1998:29). Det gäller emellertid inte de som arbetar med "kvinnliga" hemnära tjänster.

Det är möjligt att det idag finns kvinnor som uppbär t.ex. arbetslöshetsunderstöd och som arbetar svart med hemnära tjänster. Arbetslösa är dock generellt sett underrepresenterade bland svartarbetarna (RRV 1998:29). Det är möjligt att för några av de som idag arbetar svart är det ett alternativ att arbeta vitt om skatteavdrag införs och dessa arbetstillfäl-

len finns på en reguljär marknad, men sannolikt inte för alla.

En annan kategori, som tycks vara vanlig i den hemnära tjänstesektorn, är personer från Polen och andra länder som vistas i Sverige på turistvisa eller oregistrerat. De kan inte övergå till att arbeta vitt eftersom de inte har arbetstillstånd i Sverige.²¹

Ett problem är att öppnandet av en skatte-subventionerad marknad inte endast kan misslyckas med att omvandla dagens svarta arbetskraft till vitt, utan kan också locka till sig nya producenter av svarta hemnära tjänster. I och med att skatteavdrag får göras för hemnära tjänster legitimeras en norm som innebär att det är acceptabelt att anlita hjälp i hemmet och resultatet skulle kunna bli en växande marknad av vita hemnära tjänster, men också av svarta bl.a. utförda av oregistrerade invandrare. Även efter skatteavdrag är det billigare att anställa någon svart än att anställa någon vitt.

Skattekillen sett som en kostnad och från efterfrågesidan innebär att avlönat arbete på den reguljära arbetsmarknaden har en "konkurrensnackdel" relativt oavlönat hushållsarbete och svart arbete. Men för de flesta kvinnor, liksom män, finns klara ekonomiska fördelar med att bjuda ut sin arbetskraft på den reguljära arbetsmarknaden, betala skatt och få del av socialförsäkringarna, jämfört med att arbeta på en svart marknad. De kvinnor som arbetar med hemnära tjänster på en obeskattad marknad är de som har små, eller inga, möjligheter att få ett arbete på den beskattade marknaden. Expansionen under 1990-talet av marknaden för hemnära tjänster har i hög grad sin grund i att utbudet av arbetskraft på denna marknad har ökat i takt med att arbetslösheten i Sverige stigit och människor, framför allt i Östeuropa, men också i andra delar av världen, har förlorat sin försörjning och måste söka arbete i andra länder med eller utan tillstånd.

Ofta antas att tjänstesektorn, till skillnad från varuproduktion, är skyddad från internationell konkurrens. Det gäller också många tjänster, men inte hemnära tjänster. Dessa har i ökande grad "globaliserats" och "internatio-

naliserats”, inte genom att tjänsteproduktionen förlagts till låglöneländer, utan genom att kvinnor i låglöneländer tar sig till höglöneländer för att utföra hemnära tjänster oftast utanför den reguljära marknaden. Den höga arbetslösheten och kvinnors begränsade möjligheter att försörja sig i det egna landet tvingar dem att söka sin försörjning någon annanstans. Dessa kvinnor kan sägas utgöra en ”reservarmé”, inte för män, utan för andra kvinnor, och inte på arbetsmarknaden, utan i hemmen.

Ett fåtal kvinnor kan ”befrias från hushållsarbete” genom att köpa hemnära tjänster av andra kvinnor på en marknad. Det husliga arbetet kan ”blott i obetydlig utsträckning ta deras tid i anspråk”, vilket befrämjar ”deras jämställdhet med männen” och gör det möjligt för dem att göra karriär. Frågan är emellertid vad det innebär för de lågavlönade ”befriarna” och för feminismens ambitioner ”not to compete in a man’s world but to transform the structures of patriarchal society” (Hoskyns 1985, s. 87).

NOTER

1. 1994 gav Ann-Marie Pålsson, tillsammans med Erik Norrman, ut en bok om hushållstjänster – *Finns det en marknad för hemarbete?*. Se även *Ekonomisk Debatt* (1998) ”Pigavdrag och drängbeskattning? Skatter och sysselsättning i tjänstesektorn”, nr 7.
2. SOU 1994:43 *Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn. Betänkande av Tjänsteutredningen* och SOU 1997:17 *Skatter, tjänster och sysselsättning. Betänkande av Tjänstebeskattningsutredningen*.
3. Aven centern föreslår ett skatteavdrag för hushållstjänster (DN 28 augusti 1998). Inom socialdemokratien är meningarna delade. Socialdemokraterna i Stockholm (DN 4 februari 1998) har t.ex. talat för sänkta skatter på hushållstjänster, medan andra ställer sig avvisande. TCO, Fastighetsanställdas förbund och HSB är positiva.
4. Den teoretiska grunden är den s.k. nya hushållsteorin, där hushållen väljer mellan att köpa på marknaden eller att producera varor och tjänster själva genom att kombinera insatsvaror med egen tid (Mincer 1962; Becker 1965; Gronau 1977).
5. På 25 år har antalet anställda på krogar och snabbmatställen fördubblats från 30 000 till 60 000. Antalet MacDonalds-restauranger har under samma period ökat från 0 till 125 (*Metro* 6 oktober 1998).
6. I Finland, Norge, Nederländerna, Belgien, Tyskland, Danmark och Frankrike subventioneras städning. I de svenska förslagen ingår städning i samtliga utom i vänsterpartiets. Vård av barn är också vanligt. Det ingår i samtliga länder utom i Nederländerna och Danmark. Det ingår i *Tjänsteutredningens* och de borgerliga partiernas förslag, men inte i *Tjänstebeskattningsutredningens* eller vänsterpartiets. ”Manliga” hemnära tjänster som underhåll och reparationer ingår i Finland och Norge och i samtliga svenska förslag, men inte i andra länder (SOU 1997:17 kap 5; EC 1998).
7. För USA gäller Community, social and personal services 4.4.4. Private households; Canada Other producers 6.3.1. Private households; Norge Community, social and personal services 4.4.2. Domestic services; Frankrike Community, social and personal services 4.4. Personal and household services; Danmark Other producers 6.1. Domestic services; Österrike Other producers 6.2. Private households with employed persons (OECD 1997a)
8. Skattekillen i Sverige var samma år 60 procent och i Tyskland 59 procent.
9. I länder med stora löneskillnader skulle man också kunna förvänta sig att benägenheten att köpa hemnära tjänster på en vit marknad skulle vara större. Men som framgått finns praktiskt taget ingen beskattad marknad för hemnära tjänster.
10. Lönespridningen mätt som lönerna i den 90:e percentilen/10:e percentilen var 2,1 i Sverige, 2,3 i Tyskland, 3,3 i Frankrike och 4,4 i USA i början av 1990-talet (Esping-Andersen 1997).
11. Den goda förekomsten av hjälp i hemmet i (Väst) tyskland verkar inte bero på att tyska kvinnor ägnar lite tid till hushållsarbete. Förvärvsarbete tyska kvinnor städar, diskar, tvättar, lagar mat och handlar i genomsnitt ca 4 timmar och en kvart om dagen (Krüsselberg m.fl. 1986, tabell 23), svenska (förvärvsarbete och icke förvärvsarbete) kvinnor knappt 3 timmar (SCB 1992, tabell 30). Städare gör de tyska kvinnorna ca 1 timme och 20 minuter per dag i genomsnitt, medan de svenska nöjer sig med 40 minuter. I DDR hade kvinnorna rätt till en dag i månaden för hushållsarbete – en ”Hausarbeitstag” (Ostner 1994, s. 39).
12. Andra fram till 1977 kunde mannen avgöra huruvida hustrun skulle lönearbeta eller inte i Västtyskland.
13. Skattesystemet privilegierar framför allt gifta par utan barn där endast en lönearbetar. Makar betalar mycket mindre inkomstskatt än ogifta och fördelen är större ju större skillnaden är i inkomster mellan makarna. Även socialförsäkringssystemet stödjer denna familjeform. Tyska kvinnor är t.ex. inkluderade i mannens sjukförsäkring utan extra avgifter om de är gifta och inte lönearbetar. Överlever de sina män har de rätt att få en änkepension i tillägg till den egna pensionen. De flesta kvinnor har högre pension genom mannens pension än från egen anställning (Ostner 1993, 1994, 1998; Pfau-Effinger 1994).

14. Detta system fanns redan på 1960- och 1970-talen och är inte begränsat till hemnära tjänster. I slutet av 1980-talet uppgick antalet deltidssamarbetande med socialförsäkringar till 2,1 miljoner i Västtyskland, medan antalet legalt sysselsatta utanför socialförsäkringssystemet uppgick till 2,3 miljoner (Pfau-Effinger 1994, Appendix).
15. I Sverige var 4,9 procent av styrelsemedlemmarna kvinnor i de ca 100 största företagen 1999 (*Finanstidningen* 22 april 1999), i USA 11 procent i de 500 största företagen under senare hälften av 1990-talet (*Fortune* oktober 12 1998). I Sverige fanns en kvinnlig VD av 229 i de ca 100 största företagen 1998 (SOU 1998:6, s. 102). Idag finns ingen. I USA:s 500 största företag fanns två kvinnliga VD och fem i de 1 000 största 1996 (ILO 1997, s. 19). Andelen kvinnor på företagsledande befattning bland de 105 omsättningsmässigt största företagen i Sverige var 3 procent och på andra högre befattningar 5 procent 1990 (Höök 1994, s. 39). I USA är andelen ca 5 procent (*Business Week* 14 april 1996). I de 500 största företagen i USA innehade kvinnor 2,4 procent av de högsta posterna 1996 och av de högst betalda tjänstemännen utgjorde de 1,9 procent, eller 47 stycken av 2 500 personer (ILO 1997, s. 19).
16. I USA infördes 1991 The Glass Ceiling Act, vilken är utformad för att uppmuntra arbetsgivare att eliminera hinder för kvinnors och minoriteters möjligheter att göra karriär. En forskare som länge studerat kvinnor i företagsledningar i USA menar att: "The changing culture and behavior among the male gatekeepers in the U.S. has been influenced by the fact that they have no choice" (*Fortune*, 12 oktober 1998, s. 55).
17. Det franska arbetsmarknadsdepartementet uppskattade att ca 1,4 miljoner hushåll anlidade hjälp i hemmet 1996. Över 900 000 av dessa fick skattereduktion, d.v.s. arbetet utfördes vitt (SOU 1997:17, s. 104).
18. Vårdnadsbidraget (APE) uppgick 1998 till 3 014 francs per månad. Detta kan jämföras med att bidraget för att anställa någon i hemmet för vård av barn samma år uppgick till maximalt 4 280 francs per månad för barn upp till 3 år och hälften för barn mellan 3 och 6 år (Fagnani 1998a, s. 305 och not 11). Dessutom fick dessa familjer göra skatteavdrag.
19. I *Tjänstebeskattningsutredningens* beräkningar antas att hushållens konsumtionsutgifter är konstanta, d.v.s. en ökning i utgifterna för hushållsnära tjänster måste innebära en minskning av annan konsumtion, därmed påverkas antalet sysselsatta i dessa branscher negativt, d.v.s. man beräknar nettoeffekten på sysselsättningen. De borgerliga partierna talar däremot om bruttoeffekten.
20. Hur många arbetstillfällen som skapats i Nederländerna, Norge och Finland har jag inte sett några uppgifter om.
21. I framtiden kan det emellertid bli aktuellt när Polen och andra länder kommer med i EU.

LITTERATUR

- Andell, Jaqueline (1992): "Women migrant workers in Italy", *Women's Studies International Forum*, vol. 15(1).
- Antman, Peter (1996): *Barn- och äldreomsorg i Tyskland och Sverige. Sverigedelen. Vårldprojektet. Kunskap. Fakta*, Stockholm: Socialdepartementet.
- Becker, Gary (1965): "A Theory of the Allocation of Time", *Economic Journal*, vol. 75(299).
- Blau, Francine D., Marianne A. Ferber & Anne E. Winkler (1998): *The Economics of Women, Men and Work*, third edition, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall. *Business Week* 14 april 1996.
- Chang, Grace (1994): "Undocumented Latinas: The New 'Employable Mothers'", Evelyn Nakano Glenn, Grace Chang & Linda Rennie Forcey (red.) *Mothering. Ideology, Experience, and Agency*, New York: Routledge.
- Dagens Nyheter* 4 februari, 4 mars, 12 mars, 8 juni, 18 augusti, 28 augusti 1998.
- EC (1998): *Care in Europe. Medium-term Community Action Programme on Equal Opportunities for Women and Men (1996-2000)*, Bryssel: European Commission.
- Ekonomisk Debatt* (1998): "Pigavdrag och drängbeskattning? Skatter och sysselsättning i tjänstesektorn", nr 7.
- Engels, Friedrich (1884, nytryck 1978): *Familjen, privat-egendomens och statens ursprung*, Lund: Arbetarkultur.
- Esping-Andersen, Gösta (1990): *The Three worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gösta (1997): "Welfare states at the end of the century: the impact of labour market, family and demographic change", *Family, Market and Community. Equity and Efficiency in Social Policy*, Paris: OECD.
- Fagnani, Jeanne (1998a): "Helping mothers to combine paid and unpaid work – or fighting unemployment? The ambiguities of French family policy", *Community, Work & Family*, vol. 1(3).
- Fagnani, Jeanne (1998b): "Recent Changes in Family Policy in France. Political trade-offs and economic constraints", Eileen Drew, Ruth Emerek & Evelyn Mahon (red.) *Women, Work and the Family in Europe*, London: Routledge.
- Finanstidningen* 22 april 1999.
- Folk- och bostadsräkningen (1990): *Förväruarbetande och yrke*, del 5, Stockholm: SCB.
- Fortune* 12 oktober 1998.
- Fölster, Kaj (1999): "Betald hushållstjänst i Tyskland", paper presenterat vid workshop *Labour Market and Social Policy – Gender Relations in Transition*, Bryssel 31 maj – 2 juni 1999.
- Gaspard, Françoise (1998): "Invisible, demonised and instrumentalised. Female migrants and their daughters in Europe", Virginia Ferreira, Teresa Tavares & Silvia Portugal (red.) *Shifting Bounds. Women, Mobility and Citizenship in Europe*, Oeiras, Portugal: Celta.
- Gregson, Nicky & Michelle Lowe (1994): *Servicing the Middle Classes. Class, Gender and Waged Domestic Work in Contemporary Britain*, London: Routledge.
- Gronau, Reuben (1977): "Leisure, Home Production and Work: The Theory of the Allocation of Time Revisited",

- Journal of Political Economy*, vol. 85(6).
- Havette, D. & M. Okba (1997): "Les Services de Proximité. Die französische Politik im Bereich der haushalts-nahen Dienstleistungen", *Hausarbeit als Erwebsarbeit*, Berlin: Zunkunft im Zentrum.
- Hoskyns, Catherine (1985) "Women's Equality and the European Community", *Feminist Review* No. 20
- Höök, Pia (1994): "Kvinnor på toppen – En kartläggning av näringslivet", *Mäns föreställningar om kvinnor och chefskap*, SOU 1994:3, Stockholm: Fritzes.
- ILO (1997): *Breaking through the glass ceiling: Women in management*, Geneva: ILO.
- Klerman, Jacob Alex & Leibowitz, Arleen (1997): "Labor Supply Effects of State Maternity Leave Legislation", Francine D. Blau & Ronald G. Ehrenberg (red.) *Gender & Family Issues in the Workplace*, New York: Russell Sage Foundation.
- Knocke, Wuokko (1996): "The hidden agenda of post-war immigration: barriers to women's equal rights", *Transfer. European Review of Labour and Research*, no. 1.
- Knocke, Wuokko (1997): "Migrations- och mobilitets-mönster från Öst till Väst: Har kvinnorna en roll i den nya rörligheten?", *Arbetskraftens fria rörlighet – trygghet och jämställdhet*. Bilagedel till *Betänkande av kommittén om EU:s utvidgning: konsekvenserna av personers fria rörlighet m.m.*, SOU 1997:153, Stockholm: Fritzes.
- Krüsselberg, Hans-Gunther, Michael Auge & Manfred Hilsenbecker (1986): *Verhaltenhypotesen und Familienzeitbudgets – Die-Ansatzpunkte der "Neuen Haushalts-ökonomik" für Familienpolitik*. Band 182. Schriftenreihe des Bundesministers für Jugend, Familie und Gesundheit, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Verlag W. Kohlhammer.
- Leonard, Madeleine (1998): *Invisible Work, Invisible Workers. The Informal Economy in Europe and the US*, London: Macmillan Press Ltd.
- Lewis, Jane & Ilona Ostner (1992): "Gender and the Evolution of European Social Policies", paper presenterat vid *the CES Workshop on 'Emergent Supranational Social Policy: The EC's Social Dimension in Comparative Perspective'*, Center for European Studies, Harvard University, 15-17 November 1991. (Center for Social Policy Research, Bremen University, Working Paper No. 7/92).
- Martin, Claude, Antoine Math & Evelyne Renaudat (1998): "Caring for Very Young Children and Dependent Elderly People in France: Towards a Commodification of Social Care?", Jane Lewis (red.) *Gender, Social Care and Welfare State. Restructuring in Europe*, Hants: Ashgate Publishing Company.
- Metro* 6 oktober 1998.
- Mincer, Jacob (1962, nytryck 1980): "Labor Force Participation of Married Women: A Study of Labor Supply", Alice Amsden (red.) *The Economics of Women and Work*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Nyberg, Anita (1989): *Tekniken – kvinnornas befriare? Hushållsteknik, köpevaror, gifta kvinnors hushållsarbets-tid och förvärvsdeltagande 1930-talet – 1980-talet*, akad. avh., Tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet.
- Nyberg, Anita (1996a): "Arbetstider ur jämställdhets- och familjesynpunkt", *Arbetstid, längd, förläggning och inflytande*, SOU 1996:145, bilagedel, Stockholm: Arbetsmarknadsdepartementet.
- Nyberg, Anita (1996b): "In i självtjänstesamhället – eller på väg ut?", Elisabeth Sundin & Boel Berner (red.) *Från symaskin till cyborg*, Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.
- Nyberg, Anita & Elisabeth Sundin (red.) (1997): *Ledare, makt och kön*, SOU 1997:135, Stockholm: Fritzes.
- Nyberg, Anita (1999): "From Foster Mother to Child Care Centers: Working Mothers and Child Care in Sweden in a Historical Perspective", *Feminist Economics*, under utgivning.
- OECD (1992): *Labour Force Statistics 1970-1990*, Paris: OECD.
- OECD (1997): *Services: Value Added and Employment*, Paris: OECD.
- OECD (1998): *Income Distribution in OECD Countries*, Paris: Social Policy Studies No. 18. OECD.
- Ostner, Ilona (1993): "Slow motion: Women, work and the family in Germany", Jane Lewis (red.) *Women and Social Policies in Europe. Work, Family and the State*, Aldershot: Edward Elgar Publishing Limited.
- Ostner, Ilona (1994): "Independence and dependence – options and constraints for women over the life course", Pertti Koistinen & Ilona Ostner (red.) *Women and Markets*, Tampere: University of Tampere.
- Ostner, Ilona (1998): "The Politics of Care Policies in Germany", Jane Lewis (ed.) *Gender, Social Care and Welfare State. Restructuring in Europe*, Aldershot: Ashgate.
- Pedersen, Sven & Nina Smith (1998): "Sort arbejde og sort lon i Danmark", *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 136.
- Pfau-Effinger, Birgit (1994): "Women's work and new form of employment in Germany", Pertti Koistinen & Ilona Ostner (red.) *Women and Markets*, Tampere: University of Tampere.
- Pålsson, Ann-Marie & Erik Norrman (1994): *Finns det en marknad för hemarbete?*, Stockholm: SNS Förlag.
- Repak, Terry A. (1994): "Labor Recruitment and the Lure of the Capital: Central American Migrants in Washinton, DC", *Gender & Society*, vol. 8(4).
- Reskin, Barbara & Irene Padavic (1994): *Women and Men at Work*, California: Pine Force Press, Thousand Oaks.
- Romero, Mary (1992): *Maid in the USA*, New York: Routledge.
- RRV 1998:29: *Svart arbete 3. Struktur*, Stockholm: Riksrevisionsverket.
- RSV (1996): *Redovisning av privata tjänster*, Stockholm: Riksskatteverket.
- SCB (1992): *Tidsanvändningsundersökningen 1990/91*, Rapport 80. Tabeller, Stockholm: SCB.
- SOU 1994:43: *Uppskattad sysselsättning – om skatternas betydelse för den privata tjänstesektorn*. Betänkande av *Tjänsteutredningen*, Stockholm: Fritzes.
- SOU 1997:17: *Skatter, tjänster och sysselsättning*. Betänkande av *Tjänstebeskattningsutredningen*, Stockholm: Fritzes.
- SOU 1998:6: *Ty makten är din ... Myten om det rationella*

- arbetslivet och det jämställda Sverige*. Betänkande av Kvinnomaktutredningen, Stockholm: Fritzes.
- Stark, Agneta & Åsa Regnér (1997): "Arbete – vem behöver, vem utför, vem betalar? En analysmodell med genusperspektiv", Agneta Stark (red.) *Ljusnande framtid eller ett långt farväl? Den svenska välfärdsstaten i jämförande belysning*, SOU 1997:115, Stockholm: Fritzes.
- Tuominen, Mary (1994): "The Hidden Organization of Labor: Gender, Race/Ethnicity and Child Care Work in the Formal and Informal Economy", *Sociological Perspectives*, vol. 37(2).
- Weinert, Patricia (1991): *Foreign Female Domestic Workers: Help Wanted!*, Geneva: ILO.
- Weinkopf, Claudia (1997): "Beschäftigungsförderung im Bereich haushaltsbezogener Dienstleistungen", *Das Private ist Ökonomisch. Widersprüche der Ökonomisierung privater Familien- und Haushalts-Dienstleistungen*, Berlin: Sigma.
- Williams, Colin C. & Jan Windebank (1998): *Informal Employment in the Advanced Economies. Implications for work and welfare*. London: Routledge.
- Wingborg, M. (1996): *Arbetare till salu*, Stockholm: P. M. Bäckströms Förlag.

SUMMARY

In Sweden – as in other European countries – the question of tax deduction of domestic services is being discussed. The argument is that the high taxes in Sweden hinder the growth of a market for domestic services. By introducing tax deductions prices would be lowered and the demand for such services would increase. This would in turn enhance employment and transform "black market work" into regular employment. It would also further gender equality since women who could buy domestic services would spend less time performing household work and more on paid work or a career.

However, in all countries domestic services are usually performed outside the regular terms of employment, i.e. neither taxes nor social security is paid. This is true whether taxes are high as for example in Germany or low as in the U.S. But the people doing this kind of work probably differ between countries. In Germany it is common that "housewives" do domestic work for pay in other peoples' homes and in the U.S. such work is often done by unregistered immigrants. The number of unregistered immigrants performing domestic work is probably growing in European countries.

The large market for domestic services in Germany can not be seen as a sign of a high degree of gender equality, but rather the reverse. Since

there have been limited employment opportunities for women on the regular labour market, domestic work outside the regular labour market has provided an alternative. In the U.S. a market for domestic services is presumably a result of big income differences in general. Women in high-income households can employ a person in their home at a very low wage. But in the very top positions in the private sector there are hardly any women in the U.S. as in Sweden. It is possible however, that there is a greater proportion of women managers in the private sector on lower levels in the U.S. than in Sweden. The reason is not necessarily that there are more female managers in general in the U.S. than in Sweden, but rather that the work women do – for example in hospitals – in the U.S. is done in the private sector and in Sweden in the public sector.

Tax deductions have been introduced in several European countries. However, besides France, this has had very little effect on employment and black market labour. In France subsidies have transformed black market jobs into regular employment, which means that these employees have become part of the social security system. But it also means that high-income groups are subsidised and the costs have been high for the taxpayers. The subsidies were lowered in 1998.

In Sweden the black market for domestic services is probably quite small compared to many other countries, but it is growing. One current proposal is tax deduction of domestic services performed in the home, another is also tax deductions of services provided outside the home such as restaurants, dry cleaners, etc. This second proposal would mean that not only people with high incomes, but also those with quite low incomes could benefit, since most people for example at least some times eat in a restaurant. However, it is debatable whether this is the best way to transform black market jobs into regular employment, to further employment or gender equality.

Anita Nyberg
 Kön och arbete
 Arbetslivsinstitutet
 112 79 Stockholm
 e-post: Anita.Nyberg@niwl.se